

MANO *teisés*

Labas!

- Galiu aš tai daryti?
- Privalau taip elgtis?
- Kas leidžiama, o kas draudžiama?

Kuo giliau į mišką, tuo daugiau medžių! Tokia pat situacija yra ir su teisėmis bei pareigomis. Vis labiau žengiant į savarankišką gyvenimą, darosi sunku susigaudyti, ką galima daryti, kokie apribojimai keliami ar kur galima kreiptis, jei reikia pagalbos.

Šis leidinys pagelbės tau keliauti per gana painų teisių ir pareigų pasaulį. Jei pradėjai dirbti ir darbdavys nesilaiko savo įsipareigojimų, sužinosi, kas tau gali ištieti pagalbos ranką. O gal internetu užsisakei prekę, o ši buvo nekokybiška? Norėtum su savo bendraminčiais rengti viešą akciją miesto aikštėje ir svarstai, kaip tą padaryti teisėtai? Čia rasi atsakymus į šiuos ir kitus klausimus. Susipažinsi su savo kaip piliečio, šeimos nario ir vartotojo teisėmis!

TURINYS

KAIP PILIEČIO.....	4
Aš galiu balsuoti.....	4
Galiu spręsti valstybei svarbius klausimus.....	4
Galiu siūlyti naujus teisės aktus.....	5
Galiu reikalauti priimti, pakeisti ar papildyti teisės aktą.....	5
Galiu rengti susirinkimus, mitingus ir demonstracijas.....	5
KAIP ŽMOGAUS.....	6
KAIP ŠEIMOS NARIO.....	9
KAIP VARTOTOJO.....	10
PAREIGOS IR ATSAKOMYBĖ PAGAL EGZISTUOJANČIUS AMŽIAUS APRIBOJIMUS.....	15
Donorystė (kraujo ir organų).....	15
Pasas.....	16
Vairavimo teisė ir dalyvavimas eisme.....	17
Balsavimas ir kandidatavimas.....	17
Vedybos ir lytiniai santykiai.....	19
Alkoholis, rūkymas ir narkotinės medžiagos.....	20
Karo prievolė/baziniai mokymai.....	20
Nusikaltimai ir atsakomybė.....	21
Sveikatos draudimas.....	22

KAIP PILIEČIO

Turi teisę išreikšti savo valią klausimais, kurie tau svarbūs, aktualūs ar galintys turėti įtakos tavo gyvenimui. Tu gali:

- Išsakyti savo nuomonę ir būti išgirstas;
- Prisidėti prie sprendimų priėmimų;
- Balsuoti už partijas ar asmenis;

Tu turi teisę dalyvauti savo valstybės valdyme, išreikšti savo nuomonę ir keisti esamą tvarką. Tavo, kaip piliečio teisės, yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje:

<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

AŠ GALIU BALSUOTI

Jei rinkimų dieną tau yra sukakę 18 metų, gali balsuoti rinkimuose ir rinkti Prezidentą, Seimo, savivaldybių tarybų, Europos Parlamento narius, taip pat išreikšti savo nuomonę referendume.

Gali būti išrinktas į savivaldybių tarybų narius sukakus 20 metų, Europos Parlamento narius - 21 metams, Seimo narius – 25 metus, Prezidentus – 40 metų.

GALIU SPREŠTI VALSTYBEI SVARBIUS KLAUSIMUS

Referendumu sprendžiami svarbiausi tautos ir valstybės klausimai. Tu turi teisę inicijuoti referendumą. Referendumas gali būti skelbiamas, kai to pareikalauja 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę.

GALI SIŪLYTI NAUJUS TEISĖS AKTUS

Gali dalyvauti formuojant Lietuvos politiką siūlydamas naujus teisės aktus. Tau reikia 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, palaikymo ir gali teikti Seimui įstatymo projektą ir jį Seimas privalo svarstyti. Tau tai garantuoja piliečių įstatymų iniciatyvos teisė.

GALI REIKALAUTI PRIIMTI, PAKEISTI AR PAPILDYTI TEISĖS AKTĄ

Jei manai, jog Lietuvos valstybė turėtų daugiau dėmesio skirti žmogaus teisių ir laisvių apsaugai ar jų įgyvendinimui ar reiktų reformuoti valdžios ir valdymo institucijas, gali kreiptis į Seimą, Vyriausybę ar vietos savivaldą. Tau yra garantuojama peticijų teisė, t.y. raštiško kreipimosi galimybė su reikalavimais ar siūlymais priimti naują teisės aktą, pakeisti, papildyti ar pripažinti netekusiu galios galiojantį teisės aktą.

GALI RENGTI SUSIRINKIMUS, MITINGUS IR DEMONSTRACIJAS

Turi teisę burtis į taikius susirinkimus viešojoje erdvėje ir išreikšti savo požiūrį tau svarbiu klausimu. Atmink, jog norint savo mieste organizuoti masinį viešą renginį, būtinas savivaldybės leidimas.

Savivaldybių kontaktus rasi internete:

<http://www.lsa.lt/lt/nariai-savivaldybes>

Jaunimo reikalų taryba tiek nacionaliniu lygiu, tiek savivaldybėse gali būti pagalba, siekiant įgyvendinti savo idėjas, pasiūlymus, iniciatyvas ar darant įtaką valdžios atstovams.

Šios patariamosios institucijos nariais tampa valdžios ir jaunimo atstovai. Savivaldybėse ją sudaro savivaldybių tarybos nariai ir re-

gioninės jaunimo organizacijų tarybos nariai. Nacionaliniu lygmeniu 6 narius skiria valstybinės institucijos ir 6 deleguoja Lietuvos jaunimo organizacijų taryba.

Daugiau informacijos apie Jaunimo reikalų tarybą galima rasti internete: <http://www.jrd.lt/apie-jrt> arba kreipiantis į savo savivaldybės jaunimo reikalų koordinatorių: <http://www.jrd.lt/jaunimo-reikalu-koordinatoriai>

KAIP ŽMOGAUS

Visų įstatymų pagrindas yra **žmonių teisės ir laisvės**. Visi turi teisę į gyvybę, asmens neliečiamumą, saviraiškos laisvę, į mokslą. Teisės ir laisvės yra įtvirtintos:

- Lietuvos Respublikos Konstitucijoje:
<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>,
- Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=278385&p_query=&p_tr2=

Organizacijos, ginančios tavo teises ir laisves:

- LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIAUS TARNYBA prižiūri, kaip įgyvendinamos lygios moterų ir vyrų bei visų asmenų nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės teisės. Tad jei tavęs nepriima į darbą dėl lyties ar seksualinės orientacijos, neįleidžia į klubą dėl rasės, nemoka stipendijos dėl religijos, gali kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir pateikti skundą.

Šeimyniškių g. 1A (5 aukštas)
LT- 09312 Vilnius
Tel. 8 5 261 2787
El. paštas: mvlgk@lrs.lt
http://www.lygybe.lt/lt/titulinis_10.html

- SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA.

Pastebėjai, jog tavo teisės ir laisvės buvo pažeistos viešojo administravimo srityje? Pavyzdžiui, kreipeisi į viešojo administravimo įstaigą (mokesčių inspekciją, darbo biržą ar pan.), o ten dirbantis asmuo nepagrįstai atsisako spręsti tavo klausimą, nors jis atitinka jo pareigas, pastebėjai, jog vilkinamas sprendimas ar atsisakoma tave informuoti apie tavo teises, pateikiamas klaidinantis ar netinkamas patarimas. Savo skundą gali pateikti Seimo kontrolierių įstaigai. Čia tiriami skundai dėl pareigūnų piktnaudžiavimo (pareigūno veiksmai viršija suteiktus įgaliojimus) ar biurokratizmo (laikomasi nereikalingų ar net išgalvotų formalumų), dėl ko pažeidžiamos asmens laisvės ir teisės.

Gedimino pr. 56, LT-01110 Vilnius
Tel. +370 706 65105
El. paštas: ombuds@lrs.lt
Nemokamas Seimo kontrolierių
įstaigos telefonas 8800 22100
<http://www.lrski.lt>

- VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA.

Ši įstaiga atsakinga už tai, kad būtų ginamos ir atstovaujamos tavo teisės. Jei tavo tėvai skiriasi, svarbu žinoti, jog tavo nuomonė ir norai turi būti išklausomi. Mokykloje susiduri su patyčiomis? Tačiau nei tėvai, nei mokytojai nereaguoja į tavo skundus, gali kreiptis į šią įstaigą.

Plačioji g. 10, LT-01308 Vilnius
Tel. 8 5 2107176
El. paštas vaikams@lrs.lt
Nemokamas telefonas 8 800 01230
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai>

- ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS TARNYBA.

Be sutikimo žiniasklaidoje buvo skelbiama tavo nuotrauka ar informacija apie tave? Informacija buvo klaidinanti ar šmeižianti? Dėl to tavo garbės ir orumo ar teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidžiamo visuomenės informavimo priemonėse, gali pateikti skundą žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai.

Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
Tel.: 8 5 223 73 10
El. paštas: zeit@lrs.lt
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>

- VALSTYBINĖ DARBO INSPEKCIJA

- Dirbi ir iškilo nesklaidumų su darbdaviu?
- Nesilaikoma darbo sutartyje numatytų punktų?
- Nenorima pasirašyti darbo sutarties, kai dirbi tik vasaros atostogų metu?
- Neišmokamas darbo užmokestis?

Susidūrus su šiomis problemomis gali kreiptis į valstybinę darbo inspekciją. Ji kontroliuoja, kad įmonėse, įstaigose ar organizacijose būtų užtikrinami sklandūs darbdavio ir darbuotojo santykiai bei laikomasi visų susitarimų.

Aguonų g. 10, LT-03213 Vilnius
Tel. 8 5 265 0193
Pasitikėjimo telefonas: 8 5 213 9750
Konsultacijos telefonu: 8 5 213 9772
<http://www.vdi.lt>

KAIP ŠEIMOS NARIO

Kaip šeimos narys tu turi teisę gyventi, augti, turėti savo nuomonę ir laisvalaikį. Kuo vyresnis tampa, tuo daugiau teisių ir pareigų tau atsiranda. Keičiantis šeimos situacijai, turi teisę išsakyti savo nuomonę, kurios svarbu paisyti. Tavo tėvai ar globėjai turi užtikrinti tavo priežiūrą, auklėjimą, būtiną materialinį aprūpinimą ir teisinį atstovavimą. Taip pat turi teisę gyventi nepatiriant smurto. Jei prieš tave naudojamas fizinis smurtas, iš tavęs tyčiojamosi ar tave žemina, gali kreiptis į organizacijas, kurios tau gali padėti;

- Prieš tave naudojami fiziniai veiksmai, kurie sukelia skausmą ar sveikatos problemas? Esi mušamas, stumdomas ar spardomas?
- Kiti tave įžeidinėja, šaiposi iš tavęs, grasina ar kitais būdais tave skaudina?
- Tavo tėvai pranešė apie skyrybas ir nežinai, kas tavęs dabar lauks?
- Norėtum pasidalinti šiomis problemomis ir rasti sprendimo būdą? Šios organizacijos gali tau pagelbėti:

Pagalbos vaikams linija

El. paštas info@pagalbavaikams.lt

Trumpasis nemokamas tel. 116 111

<http://www.pagalbavaikams.lt/>

Pagalbos vaikams linijos interneto svetainėje šiuo metu pateikiami devynių problemų aprašymai, pagrindiniai požymiai bei būdai, kuriais galėtum bandyti spręsti problemą pats. Susipažinsi su vaiko teisėmis ir pareigomis. Yra galimybė parašyti laišką, pasikonsultuoti, pranešti apie vaiką, kuriam reikia pagalbos.

Paramos vaikams centras

Latvių g. 19A, 08113 Vilnius
Tel. (8 5) 2 715980/8 611 43567
El. paštas: pvc@pvc.lt
<http://www.pvc.lt>

Informacija apie prievartą prieš vaikus, prevenciją ir mokymo programas, rizikos grupes. Pasiskaityk apie psichologinę pagalbą, keletą projektų apie prievartą prieš vaikus ir „Didžiųjų brolių/seserų“ (angl. „Big Brothers/Big Sisters“) programą.

Vaiko teisių ir apsaugos skyriai (tarnyba)

Savivaldybėse veikiantys vaiko teisių ir apsaugos skyriai rūpinasi vaiko teisių apsauga. Organizuoja ir prižiūri be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą). Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų sąrašas: <http://www.socmin.lt/index.php?-2048446139>

Jaunimo linija

Naugarduko g. 34, 03228 Vilnius
Tel. 8 800 28888
El. paštas: laiskai@jaunimolinija.lt

Pokalbio metu tau teikiama parama. Norėdamas pasidalinti savo sunkiu periodu, patirtu skausmu gali skambinti telefonu ar rašyti laiškus. Dalinantis savo jausmais, išryškės situacijos sprendimo galimybės.

KAIP VARTOTOJO

Tu turi teisę įsigyti tinkamos kokybės, saugius maisto produktus ar paslaugas, taip pat gauti teisingą ir visapusišką informaciją apie produktus ar paslaugas bei savo teisių įgyvendinimo ar gynimo tvarką, turi teisę į pažeistų teisių gynimą ir į nuostolių atlyginimą.

- Ar žinai, kad įsigijus netinkamos kokybės daiktą, turi teisę reikalauti pakeisti jį tinkamos kokybės preke, sumažinti kainą, pašalinti daikto trūkumus ar atlyginti tau už patirtas išlaidas?
- Taip pat per 14 dienų gali pakeisti ar grąžinti kokybišką, bet tau nepatikusį daiktą. Svarbu, kad įsigyta prekė nebuvo naudojama ir yra nesugadinta.
- Jei keliauji traukiniais, atmink, jog tau yra užtikrinama kompensacija traukiniui vėluojant.
- Įsigijai maisto produktą, kurio galiojimo laikas pasibaigė? Reikalauk, jog prekė būtų pakeista ar tau būtų grąžinti pinigai, kuriuos sumokėjai!

Tam, kad tavo, kaip **vartotojo, teisės** būtų užtikrintos ir galėtum jas apginti, svarbu su jomis susipažinti! Šią informaciją tau gali suteikti **Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba**. Ji teikia informaciją apie vartotojų teises, produktų saugumą, prekių kokybę ir aptarnavimą. Taip pat čia galima rasti šių sričių teisinius dokumentus bei naudingų patarimų kasdieniniam gyvenimui.

Vilniaus g. 25, LT-01402, Vilnius
 Tel. 8 5 262 6751
 El. paštas tarnyba@vvtat.lt
<http://www.vvtat.lt/>

Pradėjai savarankišką gyvenimą ir nuo šiol pats moki už suteiktas šildymo ir energijos paslaugas? Kilo ginčų dėl apmokėjimo už suvartotą energiją? Valstybinė energetikos inspekcija prie Energetikos ministerijos gina tavo teises elektros, dujų, vandens, šilumos ir transporto srityse.

Švitrigailos g. 11M, Vilnius,
 Tel. (8 5) 263 6006
 El. paštas vei@vei.lt.
<http://www.vei.lt>

- **ORO TRANSPORTO KELEIVIŲ TEISĖS**

Jei keliauji lėktuvais, pasidomėk, kokios teisės tau garantuojamos. Tau gali būti užtikrinama kompensacija atšaukus skrydį, vėluojant ar dingus tavo bagažui, patyrus žalą dėl vėluojančio skrydžio.

Civilinės aviacijos administracija

Rodūnios kelias 2, LT-02188 Vilnius

Tel. (5) 2739038;

El. paštas caa@caa.lt

<http://www.caa.lt>

Ši organizacija pateikia informaciją apie tavo, kaip oro transporto keleivio, teises.

- **VARTOTOJŲ TEISĖS EUROPOS SĄJUNGOJE**

Nemokama pagalba, jei Europos Sąjungos šalyse, Norvegijoje ir Islandijoje buvo įsigyta netinkamos kokybės prekė ar paslauga: atidėti, atšaukti skrydžiai, dingęs, sugadintas, vėluojantis bagažas, nesąžiningos sutarčių sąlygos, nesąžiningas pirkimas internetu. Europos vartotojų centras informuoja apie vartotojų teises ir galimybes Europos Sąjungoje, suteikia nemokamas konsultacijas, supažindina su ES ir nacionalinės teisės pagrindais, ginančiais vartotoją, padeda siekti kompensacijos už patirtus nuostolius.

Europos vartotojų centras

Odminių g. 12, LT-01122 Vilnius, Lietuva

Tel: (8 5) 2650368

El. paštas: info@ecc.lt

Darbo laikas: I - IV 8.00 - 17.00, V 8.00 - 15.45

<http://www.ecc.lt>

Informaciją apie maisto produktus ir su jais susijusias savo teises tau gali suteikti:

Lietuvos Respublikos Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba

Nemokama linija: 8 800 40403

Siesikų g. 19,

LT-07170 Vilnius.

Tel. (8 5) 240 4361,

Faks. (8 5) 240 4362

El. paštas: vv@vet.lt

<http://vmvt.lt/>

- **TEISĖS, SUSIJUSIOS SU PSICHOAKTYVIOSIOMIS
MEDŽIAGOMIS**

Esi nepilnametis, norintis vasarą dirbti kavinėje, kurioje prekiaujama alkoholiu ir tabaku, tačiau kyla klausimas ar gali? O gal norėtum sužinoti, kada leidžiama transliuoti alkoholio reklamą?

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas gali tau pateikti atsakymus į šiuos klausimus. Jie analizuoja psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės bei narkomanijos prevencijos būklę šalyje, rengia metodines rekomendacijas ir koordinuoja narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės bei narkomanijos prevencijos programų įgyvendinimą, organizuoja atitinkamus tyrimus, ūkio subjektams išduoda ir panaikina tabako gaminių ir alkoholio produktų gamybos bei prekybos licencijas, kontroliuoja juridinius bei fizinius asmenis, teikia konsultacijas, susijusias su psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės įstatymais, savivaldybėms, juridiniams bei fiziniams asmenims.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas

Šv. Stepono g. 27, LT- 01312 Vilnius,

tel. 8 706 68060,

el. paštas ntakd@ntakd.lt

<http://www.ntakd.lt/>

- ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ PASLAUGŲ VARTOTOJŲ TEISĖS
 - Norėtum sužinoti, kurio telefono ryšio operatoriaus siūlomų paslaugų kaina ir kokybė atitinka tavo poreikius?
 - Ar žinai, kad gali reikalauti žalos atlyginimo už dingusią pašto siuntą, joje siųstų daiktų dingimą per šešis mėnesius nuo pašto siuntos išsiuntimo dienos?

Elektroninių ryšių paslaugų teikėjas privalo suetikti tau sutartį, kurioje būtų numatytas terminas, kada bus pradėtos teikti paslaugos, jų sąlygos, įkainiai, apmokėjimo tvarka. Tavo teises telekomunikacijų bei ryšių sektoriuje gina Ryšių reguliavimo tarnyba, tad kilus ginčui su paslaugų tiekėju gali kreiptis:

Algirdo g. 27A, LT-03219 Vilnius
 Tel. (8 5) 210 5633
 El. paštas rrt@rrt.lt
<http://www.rrt.lt>

- TEISĖ Į KOKYBIŠKĄ AUKŠTĄJĮ MOKSLĄ
 Lietuvoje šią teisę užtikrina Studijų kokybės vertinimo centras, kuris vertina studijų programas ir aukštąsias mokyklas. Jei išsilavinimą įgijai užsienyje, tau gali prireikti turimą kvalifikaciją pripažinti Lietuvoje, tad šis centras įvertina turimą išsilavinimą, jei ketini toliau studijuoti ar dirbti Lietuvoje.

A.Goštauto g. 12, LT-01108, Vilnius
 Tel. 8 5 2107782
 El. paštas skvc@skvc.lt
<http://www.skvc.lt/default.asp?id=0>

PAREIGOS IR ATSAKOMYBĖ PAGAL EGZISTUOJANČIUS AMŽIAUS APRIBOJIMUS

Nesulaukus pilnametystės, tau taikomi įvairūs teisiniai apribojimai. Šiame skyriuje susipažinsi su savo teisėmis ir pareigomis, kurias atsiranda dėl tavo amžiaus. Sužinosi, ką kokiame amžiuje gali ar privalai daryti.

DONORYSTĖ (KRAUJO IR ORGANŲ)

Kraujo donoru gali tapti sulaukęs 18 metų amžiaus.

Jei būdamas 17 metų jau nori tapti kraujo donoru, tau reikia turėti notaro patvirtintą tėvų sutikimą arba į kraujo centrą atvykti su vienu iš tėvų ar globėju. Daugiau informacijos apie kraujo donorystę gali rasti čia:

<http://www.kraujodonoryste.lt>.

Nemokama tel. linija: 8 800 00003

VšĮ Nacionalinis kraujo centras

Žolyno g. 34, 10210 Vilnius

Tel. (8 5) 239 2437; (8 5) 234 0511

El. paštas: nkc@kraujodonoryste.lt

VšĮ NKC Klaipėdos filialas

Naikupės g. 28, 93194 Klaipėda

Tel. (8 46) 36 60 55; Mob.8 640 26443

El. paštas: klaipeda@kraujodonoryste.lt

VšĮ NKC Panevėžio filialas

Nemuno g. 75, 37355, Panevėžys

Tel. (8 45) 43 08 10

El. paštas: panevezys@kraujodonoryste.lt

Organų donoru taip pat gali tapti sulaukęs 18 metų. Tau bus reikalinga donoro kortelė, kuri patvirtina, kad tu savanoriškai ir neatlygintinai sutinki po savo mirties dovanoti organus ir (ar) audinius transplantacijai.

Daugiau informacijos apie organų donorystę:

<http://www.donoryste.eu/lt/Pradzia.html>

M. Katkaus g. 5A-6, LT-09217, Vilnius

Tel. 8 600 76666, 8 677 66666

El. paštas: info@donoryste.eu

PASAS

Atšventei savo 16 metų gimtadienį? Sveikiname! Laikas turėti asmens tapatybės kortelę arba Lietuvos Respublikos piliečio pasą. Norėdamas gauti šiuos dokumentus, kreipkis į pasirinktą migracijos tarnybą.

Jei gyveni užsienyje, dėl paso išdavimo ar keitimo reikia kreiptis į Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę ar konsulinę įstaigą arba atvykti į Lietuvą, į pasirinktą migracijos tarnybą.

Dar neturi 16 metų, bet tau reikia asmens tapatybės kortelės ar paso? Tokiu atveju prašymą migracijos tarnybai turi pateikti vienas iš tėvų (tėvių ar globėjų).

Daugiau informacijos apie pasų ir asmens tapatybių kortelių išdavimą gali rasti Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos:

<http://www.policija.lt/index.php?id=12633>

VAIRAVIMO TEISĖ IR DALYVAVIMAS EISME

Teisę vairuoti mopedus ir lengvuosius keturračius motociklus įgyji nuo 15 metų.

Nuo 16 metų gali vairuoti motociklus, kurių variklio darbinis tūris didesnis kaip 50 cm³, bet ne didesnis kaip 125 cm³, galia neviršija 11 kW, o galios ir svorio santykis ne didesnis kaip 0,1 kW/kg, taip pat triračius, kurių galia ne didesnė kaip 15 kW, keturračius. Teisę vairuoti automobilius įgyji sulaukęs 18 metų.

Vairuojant automobilį neįėjus teisės, gresia bauda nuo 1000 iki 1500 litų arba areštas.

Dviratis – tavo transporto priemonė? Atmink, važiuoti keliais dviračiu leidžiama ne jaunesniems kaip 14 metų, o išklausiems atitinkamą mokymo kursą ir turintiems mokymo įstaigos išduotą pažymėjimą, – ne jaunesniems kaip 12 metų asmenims. Gyvenamojoje zonoje dviračių vairuotojų amžius neribojamas.

Daugiau informacijos apie vairavimo teisę ir dalyvavimą eisme gali rasti VĮ Regitra tinklalapyje:

<http://www.regitra.lt/lt>

BALSAVIMAS IR KANDIDATAVIMAS

Jei rinkimų dieną tau yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Norint balsuoti rinkimuose, tau reikalinga rinkėjo kortelė. Taip pat gali pasinaudoti išankstinio balsavimo galimybe.

Kandidatavimas:

- SEIMAS

Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris

nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu su užsienio valstybe ir rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų bei nuolat gyvena Lietuvoje. Nuolat gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba pilietis, kuris pagal Civilinį kodeksą pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje.

- **PREZIDENTAS**

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis pagal kilmę, ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip keturiasdešimt metų ir jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu.

- **EUROPOS PARLAMENTAS**

Lietuvos Respublikoje Europos Parlamento nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis ar kitas nuolat gyvenantis Lietuvoje Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, kuris rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 21 metų ir kuris nėra kandidatu į Europos Parlamentą kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje.

- **SAVIVALDYBĖS TARYBA**

Savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas nuolatinis šios savivaldybės gyventojas, kuriam rinkimų dieną yra sukakę 20 metų.

Daugiau informacijos apie balsavimą ir kandidatavimą gali rasti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje:

<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> ir Lietuvos Respublikos vyriausios rinkimų komisijos tinklalapyje: <http://www.vrk.lt/lt/>

VEDYBOS IR LYTINIAI SANTYKIAI

Santuoką galima sudaryti sulaukus 18 metų amžiaus, tačiau numatoma galimybė sumažinti amžiaus ribą.

Jei santuoką nori sudaryti dar nesulaukus 18 metų ir tam nėra svarbių priežasčių, pvz. nėštumo, teismas gali nagrinėti tavo prašymą ir sumažinti santuokinį amžių iki 15 metų. Jei santuokos sudarymo priežastis – nėštumas, leidimą tuoktis taip pat duoda teismas, tačiau šiuo atveju jis gali leisti tuoktis dar nesulaukus 15 metų amžiaus.

Santuokinis amžius yra apibrėžtas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse:

http://tm.infolex.lt/?item=taktai_list&aktoid=50802&strnr=3.14

Jei reiktų teisinės pagalbos, galima kreiptis į savivaldybę, kur garantuojama nemokama pirminė teisinė konsultacija:

<http://www.teisinepagalba.lt>

Norint sudaryti santuoką Civilinės metrikacijos įstaigai pateikiami šie dokumentai:

- Asmens tapatybę patvirtinantys dokumentai;
- Gimimo liudijimai;
- Jei ketinantis susituokti yra užsienio valstybės pilietis, papildomai pateikiamas jo valstybės kompetetingos įstaigos išduotas dokumentas patvirtinantis, kad jo santuokai nėra kliūčių. Jeigu užsienio valstybės pilietis yra išsituokęs ar našlys, pateikimas jo valstybės kompetetingos įstaigos išduotas dokumentas patvirtinantis jo ištuoką ar buvusio sutuoktinio mirtį. Užsienio valstybės piliečio dokumentai (išskyrus pasą) turi būti legalizuoti ar patvirtinti pažyma (APOSTILLE), jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir Europos Sąjungos teisės aktai nenumato kitaip ir išversti į lietuvių kalbą.

Santuoka registruojama praėjus ne mažiau vienam mėnesiui nuo prašymo pateikimo.

Daugiau informacijos apie santuokos registravimą gali rasti Civilinės metrikacijos įstaigos tinklalapyje: <https://mepis.vrm.lt/index>

ALKOHOLIS, RŪKYMAS IR NARKOTINĖS MEDŽIAGOS

Alkoholinius gėrimus ir cigaretes Lietuvoje galima įsigyti sulaukus 18 metų.

Alkoholinių gėrimų vartojimas viešoje vietoje yra draudžiamas. Pažeidžiant šį draudimą arba pasirodant girtam viešoje vietoje, įžeidžiant žmogaus orumą ir visuomeninę dorovę, gresia įspėjimas arba bauda nuo trisdešimties iki penkiasdešimties litų. Bauda didėja, jei šis pažeidimas yra atliekamas ne pirmą kartą.

Neteisėtas psichotropinių ir narkotinių medžiagų įsigijimas ar laikymas baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu. Prireikus teisinės pagalbos, galima kreiptis į savivaldybę:

<http://www.teisinepagalba.lt>

KARO PRIEVOLE/BAZINIAI MOKYMAI

Karinė tarnyba atliekama savanoriškais pagrindais. Ją atlikti gali, jei esi 18-38 metų Lietuvos pilietis. Trūkstant savanorių, atliekančių karinę tarnybą, gali būti atsitiktine tvarka pakviestas ją atlikti, net jei neišreiški noro.

Gali rinktis vieną iš trijų karo tarnybos atlikimo būdų:

- Baziniai kariniai mokymai trunka 70-90 dienų; Tai - galimybė įgyti pagrindinį karinį pasirengimą.
- Nuolatinė privalomoji pradinė karo tarnyba trunka 9 mėn.
- Jaunesniųjų karininkų vadų mokymai trunka 160-200 d. Jie skirti aukštųjų mokyklų studentams ir absolventams – tai galimybė įgyti dar vieną, karininko, profesiją. Baigusiems šiuos mokymus bus suteiktas karinis laipsnis.

Darbdaviai išleidę tave atlikti bazinius karinius mokymus galės

gauti subsidiją. Tokia pat subsidija bus suteikiama darbdaviui, kuris įdarbins tave, baigusį bazinius karinius mokymus.

Daugiau informacijos apie karo prievolę ir bazinius mokymus gali rasti čia: <http://www.karys.lt>

NUSIKALTIMAI IR ATSAKOMYBĖ

Įvykdei nusikaltimą ar nusižengimą? Atsakomybė už tai priklausys nuo tavo amžiaus ir nusižengimo tipo. Jei iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo tau buvo suėję 16 metų, teks atsakyti už nusikaltimą pagal baudžiamuosius įstatymus.

Už nužudymą, sunkų sveikatos sutrikdymą, išžaginimą, seksualinį prievartavimą, vagystę, plėšimą, turto prievartavimą, turto sunaikinimą ar sugadinimą, šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą, narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimą, transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimą pagal baudžiamuosius įstatymus atsako jaunuolis, kuriam buvo suėję 14 metų.

Jei iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo tau nebuvo suėję 14 metų, gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.

Tau gali būti taikomos auklėjamojo poveikio priemonės:

- Įspėjimas;
- Turtinės žalos atlyginimas ar jos pašalinimas;
- Nemokami auklėjamojo pobūdžio viešieji darbai;
- Atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti;
- Elgesio apribojimas;
- Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą.¹

Įvykdžius nusikaltimą ar nusižengimą verta kreiptis dėl teisinės

¹Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

konsultacijos. Teisinę pagalbą tau garantuoja valstybė - pirminę konsultaciją ir atstovavimą teisme. Jei reikia teisinės pagalbos, galima kreiptis į savivaldybę: <http://www.teisinepagalba.lt>

SVEIKATOS DRAUDIMAS

Tu turi teisę į medicininę pagalbą bei reikiamas paslaugas susirgus.

Privalomasis sveikatos draudimas

Lietuvos piliečiai ir nuolat Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai, kurie teisėtai dirba (pagal darbo sutartį, individualios veiklos pažymą ar verslo liudijimą), privalo mokėti sveikatos draudimo įmokas. Taip garantuojama teisė gauti apmokamas asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Net ir nedirbantys, negaunantys kitokio pobūdžio pajamų ir valstybės lėšomis neapdrausti privalomuoju sveikatos draudimu privalo mokėti 9 procentų dvylikos minimaliųjų mėnesinių algų dydžio draudimo įmokas. Šiandien jos sudaro 90 litų per mėnesį.

Jei esi moksleivis ar studentas, esi apdraustas privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis.

Daugiau informacijos apie privalomąjį sveikatos draudimą galima rasti čia: <http://www.vlk.lt/vlk/lt/?page=info&id=121>

Europos sveikatos draudimo kortelė

Jei ruošiesi kelionei, verta įsigyti Europos sveikatos draudimo kortelę! Ji suteikia mediciniskai būtinas (netikėtai susirgus ar susižeidus, dėl ūmaus dantų skausmo), valstybės finansuojamas sveikatos priežiūros paslaugas laikinai viešint bet kurioje iš 28 ES valstybių, Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje ir Šveicarijoje tomis pačiomis sąlygomis ir kainomis (kai kuriose šalyse nemokamai), kaip ir toje šalyje apdraustiems asmenims. Europos sveika-

tos draudimo kortelę nemokamai išduoda Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

Daugiau informacijos apie Europos sveikatos draudimo kortelę galima rasti Valstybinės ligonių kasos tinklalapyje:

<http://www.vlk.lt/vlk/lt/?page=info&id=1053>

Socialinis draudimas

Socialinis draudimas garantuoja pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės, invalidumo (netekto darbingumo) ar kitais atvejais.

Socialinio draudimo rūšys:

<i>Socialinio draudimo pensijos</i>	<i>Kompensacijos</i>	<i>Socialinio draudimo pašalpos</i>	<i>Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokos</i>
Senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių (maitintojo netekimo),	už ypatingas darbo sąlygas;	Ligos, motinystės tėvystės, profesinės Reabilitacijos;	ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos pašalpos, vienkartinės netekto darbingumo kompensacijos, periodines netekto darbingumo kompensacijos, vienkartinės ir periodines draudimo išmokos apdraustajam mirus.

Savanoriškas socialinis pensijų draudimas

Valstybiniu savanoriškuoju socialiniu pensijų draudimu gali draustis ne jaunesni kaip 16 metų Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos valstybės narės nuolatiniai gyventojai tuo laiku, kai jie nėra privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu pensijų draudimu.

Asmenys savanoriškuoju pensijų draudimu draudžiasi individualiai, tai reiškia, kad įmokas reikia mokėti pačiam

Daugiau informacijos apie socialinį draudimą galima rasti čia:

<http://www.sodra.lt>

Jaunimo reikalų departamentas
prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

2013 m. lapkričio mėn.
Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės
apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu parengė
Lietuvos jaunimo organizacijų taryba